

Het succes van de UK Independence Party

*De ontwikkeling van de boodschap en retoriek
van UKIP in de periode 2004-2016*

Bachelorscriptie Geschiedenis

Geesteswetenschappen, Universiteit Utrecht

Vita van Hall - 4164172

Universitair begeleider: Dr. Adriejan van Veen

Utrecht, 2 april 2017

Samenvatting

De UK Independence Party (UKIP) heeft als populistische partij een grote invloed gehad op de Britse politiek. UKIP had als voornaamste doel dat het Verenigd Koninkrijk (VK) zich terug zou trekken uit de Europese Unie (EU). Dit proces is in juni 2016 in gang gezet, doordat een meerderheid van de Britse bevolking bij een referendum, mogelijk gemaakt door UKIP, heeft gestemd voor uittreding uit de EU. Om een volwaardige verklaring te kunnen geven van de populariteit van het populistische gedachtegoed is er zowel naar de vraag- als aanbodzijde gekeken. Dit onderzoek richtte zich zowel op de Britse maatschappelijke context waarin UKIP zich als partij heeft ontwikkeld, de aanbodzijde, als op de ontwikkeling van de boodschap en retoriek van de UKIP in de periode 2004-2016, de vraagzijde. Dit tijdvak is gekozen omdat UKIP in deze periode het meest in populariteit is gestegen. Er is een aantal maatschappelijke ontwikkelingen te noemen dat de steun voor UKIP verklaart: het toenemende euroscepticisme, zorgen over immigratie, ontevredenheid over het functioneren van de huidige Britse politiek en onvrede over de manier hoe de Conservatieve Partij en Labour om zijn gegaan met immigratie en de financiële crisis in 2008. Aan de hand van manifesten van UKIP en speeches van en interviews met partijleiders in de periode 2004-2016, is naar voren gekomen dat UKIP tactisch inspeelde op de angsten en onzekerheden van de Britse bevolking door gebruik te maken van een populistische en nationalistische retoriek. Kijkend naar de boodschap en retoriek van de UKIP door de jaren heen, is er een aantal veranderingen waar te nemen.

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
Inleiding	4
Hoofdstuk I – Theorievorming populisme	
1.1 Verhouding populisme en democratie.....	8
1.2 Kenmerken populisme	10
Hoofdstuk II – Historische ontwikkeling van de Britse samenleving en politiek sinds de jaren zeventig	
2.1 Culturele waardenverschuiving en verslechterde economische omstandigheden	12
2.2 Euroscepticisme	13
2.3 Multiculturalisme	14
2.4 Oprichting UK Independence Party	16
2.5 Brexit-referendum duidt op een kloof	18
2.6 Deelconclusie	20
Hoofdstuk III – Boodschap en retoriek van de UKIP	
3.1 UKIP in haar beginjaren	21
3.2 Nigel Farage als partijleider: 2006-2009	23
3.3 Een stijgende lijn in populariteit	25
3.4 Creëren van een beeld van een kloof	27
Conclusie	30
Literatuurlijst	32
Bijlagen	39

Inleiding

Radicaal rechtse populistische partijen in West-Europa zijn sinds het begin van de jaren tachtig steeds succesvoller geworden. Niet alleen hebben populistische bewegingen zich omgevormd tot politieke partijen, ook zijn sommige partijen succesvol geweest tijdens nationale verkiezingen in Italië, België, Zweden, Denemarken, Frankrijk, Oostenrijk en Nederland.¹ In Europa is de gemiddelde electorale steun voor populistische partijen tijdens nationale en Europese parlementsverkiezingen gestegen van 5,1% in 1960 naar 13,2% in 2016.² De steun voor het populistische gedachtegoed beperkt zich bovendien niet slechts tot Europa. In november 2016 is Donald Trump met een populistische campagne verkozen tot de nieuwe president van de Verenigde Staten. Alhoewel er grote verschillen bestaan tussen populistische partijen, hebben zij allen gemeen dat zij beweren het ‘ware’ volk te representeren.³

Ook in het Verenigd Koninkrijk (VK) is een opmars te zien van het populisme. Nigel Farage, voormalig leider van de Britse onafhankelijkheidspartij (UK Independence Party, UKIP) was één van de grote voorstanders voor het vertrek van VK uit de Europese Unie (EU). De partij had al jaren als doel het EU-lidmaatschap van het VK op te zeggen. In juni 2016 is dit proces in gang gezet; een kleine meerderheid van de Britten, 51,9%, stemde voor de Brexit. De Britse regering heeft op 29 maart 2017 officieel de aanvraag gedaan om de EU te verlaten. Art. 50 van het Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie is in werking getreden en hiermee zijn de onderhandelingen voor het verlaten van de EU begonnen. Hoe valt dit succes te verklaren?

Onder politicologen, sociale wetenschappers en historici woedt een groot debat over het recente succes van populistische partijen. Er zijn verklaringen voor het populisme te noemen zowel aan de vraag- als aan de aanbodzijde. Aan de vraagzijde zijn er economische en culturele factoren te noemen om de steun voor populistische partijen te verklaren. Een wijdverbreide verklaring voor de maatschappelijke steun voor het populisme is bijvoorbeeld

---

¹ Bijlage 1: grafiek van ParlGov data; S.L. de Lange, ‘New alliances. Why mainstream parties govern with radical right-wing populist parties’, *Political Studies* 60 (2012) 899–918, aldaar 899-900; Daniele Albertazzi en Duncan McDonnell, *Twenty-First Century Populism. The Spectre of Western European Democracy* (Basingstoke 2008) 2.

² Ronald Inglehart en Pippa Norris, ‘Trump, Brexit and the rise of Populism. Economic have-nots and cultural backlash’, 29 juli 2016, op: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2818659, laatst bezocht 9 januari 2017), 1-44, aldaar 2.

³ Jan-Werner Müller, ‘Trump, Erdoğan, Farage: The attractions of populism for politicians, the dangers for democracy’, *The Guardian* (2 september 2016).

de groei van economische ongelijkheid sinds de jaren tachtig. Economische ongelijkheid zou wrok hebben aangewakkerd tegen de heersende politieke partijen bij de burgers die het meest hieronder lijden. Dit maakt deze bevolkingsgroep gevoelig voor het populistische gedachtegoed waarin de ‘politieke elite’ beschuldigd wordt van de slechte economische omstandigheden.⁴

Anderen zijn aanhangers van de *cultural backlash theory*. De *cultural backlash theory* stelt dat de toenemende populariteit van het populisme niet uitsluitend gezien kan worden als een economisch fenomeen, maar als een reactie op een verschuiving in maatschappelijke culturele waarden. Dit argument is gebaseerd op de eerdere *silent revolution* theorie van waardenverandering. Volgens politiek wetenschapper Ronald Inglehart is er in Westerse samenlevingen vanaf de jaren zeventig een verschuiving in culturele waarden merkbaar naar postmaterialistische waarden. De jongere generatie hechtte veel waarde aan kosmopolitisme, multiculturalisme, en aan kwesties gerelateerd aan milieubescherming, mensenrechten en gelijkheid tussen man en vrouw. Deze waardenverschuiving heeft ervoor gezorgd dat linkse partijen tijdelijk veel aanhang kregen.⁵ Dit wekte echter een tegenreactie op bij met name de oudere generatie, blanke mannen en de lager opgeleide burgers, die de progressieve waarden als een bedreiging zagen voor hun vertrouwde, traditionele normen en waarden. Dit zou een oorzaak kunnen zijn voor de groeiende aanhang van het populistische gedachtegoed vanaf de jaren tachtig.⁶

In de historiografie ligt dus met name de focus op de maatschappelijke context: de economische- en culturele factoren, die de populariteit van het populistische gedachtegoed zouden kunnen verklaren. Geen van beide biedt echter een volwaardige verklaring voor het succes van populistische partijen. Er zou ook gekeken moeten worden naar de aanbodzijde die de vraagzijde activeert. In hoeverre spelen ‘politieke ondernemers’ zoals populistische politici in op de gepercipieerde economische omstandigheden en waardenverschuivingen van burgers en hoe doen zij dat? Uit onderzoek is gebleken dat naast structurele factoren, zoals de economische situatie in een land, de ideologische retoriek en politieke opvattingen van een partij een cruciale rol spelen in de steun voor rechts populistische partijen.⁷ Het succes van een politieke partij kan dus worden verklaard vanuit verschillende perspectieven. Enerzijds

---

⁴ Inglehart en Norris, ‘Trump, Brexit and the rise of Populism’, 7-9.

⁵ Ronald Inglehart, *The Silent Revolution* (Princeton 1977) geciteerd in: Inglehart en Norris, ‘Trump, Brexit and the rise of Populism’, 2.

⁶ Ibidem, 2 en 9-12.

⁷ Wouter van der Brug, Meindert Fennema en Jean Tillie, ‘Anti-immigrant Parties in Europe. Ideological or Protest Vote?’, *European Journal of Political Research* 37 (Amsterdam 2000) 1, 77-102.

kan onderzocht worden welke drijfveren ten grondslag liggen aan de maatschappelijke steun voor een bepaalde politieke partij, anderzijds kan gekeken worden naar de strategie die een politieke partij en haar politici toepassen om een bepaalde bevolkingsgroep achter zich te krijgen.

Deze scriptie onderzoekt daarom de politieke strategie die de UK Independence Party (UKIP) vanaf haar oprichting tot op heden heeft toegepast. UKIP kan als een populistische partij bestempeld worden. Een kenmerk van populisme is het propageren van een kloof tussen de elite en het volk⁸. Welke invulling UKIP aan de concepten ‘volk’ en ‘elite’ geeft, zal in deze scriptie onderzocht worden.

Om het succes van UKIP te kunnen verklaren, dient niet alleen gekeken te worden naar de maatschappelijke en politieke context maar moeten ook de opvattingen en retoriek van UKIP nader bestudeerd worden. Daarom staat de volgende onderzoeksvraag in deze scriptie centraal: ‘Hoe is het succes van de UKIP te verklaren aan de hand van de ontwikkeling van haar boodschap en retoriek in de periode 2004-2016?’ Het bestuderen van het euroscepticisme in het VK is met name interessant omdat de mate van euroscepticisme opmerkelijk hoog is in vergelijking met de rest van de EU-landen.⁹ Uit de voormalige 28 lidstaten, identificeren Britten zich het minst met Europa; bijna twee derde van de Britten identificeert zich alléén met het VK en niet met Europa.¹⁰ Ook is UKIP als eurosceptische partij exceptioneel, gezien de grote invloed die de politieke partij heeft uitgeoefend op de Britse politiek zonder dat zij sterk vertegenwoordigd was in het Lagerhuis.¹¹

In deze scriptie zullen allereerst de belangrijkste debatten over het populisme uiteen worden gezet en de oorzaken van het populisme nader worden bestudeerd. Dit zal gebeuren in het eerste hoofdstuk, waarin op basis van secundaire literatuur betoogd zal worden dat er een spanning bestaat tussen populisme en democratie, en dat populisme een kloof creëert tussen enerzijds ‘volk’ en anderzijds ‘elite’.

In het tweede hoofdstuk zal aan de hand van secundaire literatuur de historische ontwikkeling van de Britse samenleving en politiek sinds de jaren tachtig gereconstrueerd worden. De maatschappelijke en politieke context waarin de UKIP is ontstaan en zich verder

---

⁸ Cas Mudde, ‘The Populist Zeitgeist’, *Government and Opposition* (Oxford 2004) 541-563, aldaar 543.

⁹ Ralph Scott e.a., “Great Britain – ‘It’s who you know’”. Exploring the factors behind the UK’s vote to leave the EU”, *Demos* (Londen 2017) 53-118, aldaar 74.

¹⁰ National Institute of Statistics and Economic Studies, ‘Unemployment according to the ILO standard (annual average). By gender and age’, 2017, op: www.bdm.insee.fr/bdm2/choixCriteres?codeGroupe=1471, geciteerd in: Scott e.a., “Great Britain – ‘It’s who you know’”, 58.

¹¹ Chris Gifford, ‘The rise of post-imperial populism. The case of right wing Euroscepticism in Britain’, *European Journal of Political Research* 45 (2006) 5, 851-869, aldaar 32.

heeft ontwikkeld wordt onder de loep genomen. Ook zal de verhouding tussen het VK en de EU niet onbesproken blijven.

In het derde hoofdstuk zal de boodschap en retoriek van de UKIP tijdens de periode 2004-2016 onderzocht worden. Welke boodschap droeg UKIP uit en welke beelden creëerde zij van de elite, het volk en de EU? Hoe speelt de partij in op de belangen en zorgen van haar achterban? En in hoeverre kan de UKIP als een populistische partij bestempeld worden? Is de gesuggereerde tweedeling die het populisme creëert van toepassing op de UKIP? Voor de analyse van de boodschap en retoriek van UKIP zal er gebruik worden gemaakt van de beschikbare nationale- en Europese manifesten van UKIP en andere relevante primaire bronnen, zoals speeches, interviews en beeldmateriaal van UKIP.

In deze scriptie zal worden betoogd dat er een samenhang is tussen de veranderde boodschap en retoriek van UKIP en de maatschappelijke omstandigheden en de politieke situatie in het VK.

Hoofdstuk I. Populisme onder de loep

In dit hoofdstuk zal de theorievorming over populisme aan bod komen. Eerst zal het debat over de spanning tussen populisme en democratie worden besproken. Vervolgens zal worden onderzocht wat de kern van het populisme is.

1.1 Verhouding populisme en democratie

Populisme wordt door de Britse politicologe Margaret Canovan omschreven als ‘a shadow cast by democracy itself’¹². De Mexicaanse politicoloog Benjamín Ardití gebruikt dezelfde metafoor van een spook om het populisme te omschrijven omdat het ‘addresses the undecidability that is inbuilt into populism, for it can be something that both accompanies democracy and haunts it’¹³. Uit de citaten komt naar voren dat het populisme onlosmakelijk verbonden is met democratie, ondanks het feit dat beiden verschillen in de manier waarop zij invulling geven aan belangrijke concepten, zoals ‘democratie’.

In de literatuur verschillen wetenschappers van mening over de verhouding tussen populisme en democratie. Sommige wetenschappers beweren dat het populisme een bedreiging vormt voor de liberale democratie.¹⁴ Zij zien populisme als ‘een pathologische, pseudo- en post-democratische ideologie die voortkomt uit de corruptie van democratische idealen’¹⁵. Deze gedachtegang staat in lijn met de *normal pathological thesis* van Erwin K. Scheuch en Hans-Dieter Klingemann, welke dominant is om het populisme tijdens de naoorlogse periode in West-Europa te verklaren. Volgens deze theorie is het populisme een ‘pathologie’ omdat het afwijkt van de heersende waarden die de basis vormen in hedendaagse Westerse democratieën.¹⁶ Hans-George Betz, één van de meest prominente aanhangers van deze theorie, beweert dat het succes van populisme te verklaren is aan de hand van onderliggende onzekerheden en angsten als gevolg van grootschalige sociaal- economisch-

---

¹² Margaret Canovan, ‘Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy’, *Political Studies* 47 (1999) 1, 2-16, aldaar 3.

¹³ Benjamín Ardití, ‘Populism as a Spectre of Democracy. A Response to Canovan’, *Political Studies* 52 (2004) 125-143, aldaar 141.

¹⁴ Cas Mudde, ‘The Populist Zeitgeist’, 541.

¹⁵ Pierre-André Taguieff, ‘Political Science Confronts Populism. From a Conceptual Mirage to a Real Problem’, *Telos* 103 (1995) 9-43, aldaar 43.

¹⁶ Cas Mudde, ‘The Populist Radical Right. A Pathological Normalcy’, *West-European Politics* 33 (Londen 2010) 6, 1167-1186, aldaar 1170-1171.

en sociaal-culturele veranderingen die in een samenleving plaatsvinden.¹⁷ In het volgende hoofdstuk zal nader worden ingegaan op de verschillende sociaal-economisch- en sociaal-culturele veranderingen zich in de Britse samenleving hebben voorgedaan. Onder ‘normale omstandigheden’ bestaat er volgens de Nederlandse politicoloog Cas Mudde onder de bevolking in Westerse democratieën weinig aanhang voor het populistische gedachtegoed, maar wordt deze onder ‘extreme omstandigheden’ juist aangewakkerd.¹⁸

Waarom zou het populisme echter een bedreiging vormen voor onze liberale democratie? Volgens sommige wetenschappers maken populistten gebruik van een verdelende retoriek waarbij zij zich vijandig opstellen tegenover bepaalde groepen in de samenleving, zoals de gevestigde orde, politieke elite en immigranten. Dit heeft volgens hen een negatieve impact op de democratie, omdat vijandigheid samenwerking belemmert.¹⁹ Daarnaast worden populistten gezien als voorstanders van een directe besluitvorming om de wil van het volk zo direct mogelijk in beleid te kunnen vertalen. Het populisme keert zich zoveel mogelijk tegen elke vorm van politieke- of institutionele inmenging zoals de scheiding der machten, omdat zij van mening is dat deze instituties de weergave van de ‘werkelijke’ wil van het volk verstoren. Op deze manier zou het democratische raamwerk worden uitgehouden en staat de populistische omgang met de democratie op gespannen voet met onze rechtsstaat.²⁰

Andere wetenschappers zien het populisme echter als een correctie op de democratie omdat het wordt gekenmerkt door een democratisch gehalte. Volgens deze wetenschappers is de hedendaagse democratie veranderd in een meritocratie waarbij de macht in handen ligt bij de hoogopgeleiden. Populistische partijen corrigeren deze ontwikkeling door gehoor te geven aan groepen in de samenleving die zich minder goed vertegenwoordigd voelen. De opkomst van populistische partijen kan voortkomen uit onvrede en wrok onder laag opgeleide burgers die in opstand komen tegen de hoogopgeleide, politieke elite. Populistische partijen geven gehoor aan onderwerpen waar deze groepen zich meer zorgen over maken dan de hoger opgeleiden, zoals de negatieve effecten van immigratie, globalisering en Europese samenwerking. De afgelopen dertig jaar is er volgens de Nederlandse bestuurskundige Mark Bovens en Nederlandse politicoloog Anchrit Wille sprake van een nieuw cultureel conflict

---

¹⁷ Hans-George Betz, ‘Introduction’, in Hans-George Betz en Stefan Immerfall (red.), *The New Politics of the Right. Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies* (New York 1998) 8, geciteerd in: Mudde, ‘The Populist Radical Right’, 1171.

¹⁸ Ibidem, 1167 en 1170-1172.

¹⁹ Albertazzi en McDonnell, *Twenty-First Century Populism*, 15 en 28.

²⁰ Jacques Thomassen, ‘Populisme. Verrijking of bedreiging van de democratie?’, 14 maart 2011, 1-31, aldaar 6, op: <https://www.knaw.nl/shared/resources/actueel/publicaties/pdf/populisme-verrijking-of-bedeiging-van-de-democratie>, laatst bezocht 14 maart 2017.

binnen de Westerse politiek: aan de ene kant van het conflict staan de ‘kosmopolieten’, de hoogopgeleiden, en aan de andere kant de ‘nationalisten’, de laagopgeleiden.²¹ Populisten zouden inspelen op dit conflict door het uitdragen van een beeld van een kloof tussen ‘elite’ en ‘volk’.

1.2 Kenmerken populisme

De Argentijnse politicoloog Ernesto Laclau heeft met zijn werk *On Populist Reason* uit 2005 een belangrijke bijdrage geleverd aan de populistische theorie. Volgens Laclau is het populisme gebaseerd op het uitdragen van een beeld van een antagonistische relatie tussen aan de ene kant de elite en aan de andere kant het volk. De gehanteerde definitie van populisme van Mudde sluit aan bij de gedachtegang van Laclau: “An ideology that considers society to be ultimately separated into two homogeneous and antagonistic groups, ‘the pure people’ versus ‘the corrupt elite’, and which argues that politics should be an expression of the general will of the people.”²² Een tweedeling tussen deze twee groepen zou plaatsvinden wanneer de behoeftes van de bevolking niet worden vervuld door de politieke elite. Deze ontevredenheid over de elite vormt volgens Laclau een ideale voedingsbodem voor populisme, maar het biedt geen garantie voor het ontstaan van een populistische beweging.²³ Meerdere factoren, zoals de genoemde onderliggende onzekerheden en angsten als gevolg van grootschalige sociaal-economisch en sociaal-culturele veranderingen, dragen hieraan bij.

Volgens politicologen Daniele Albertazzi en Duncan McDonnell is er één voorwaarde waar aan moet worden voldaan om als populistische partij een significante invloed uit te kunnen oefenen op het politieke systeem: de aanwezigheid van een sterke leider die zowel bereid en in staat is in te spelen op de gevoelens van angst die in een samenleving spelen, als gebruik maakt van de maatschappelijke omstandigheden. Een land kan onderhevig zijn aan institutionele veranderingen of er heerst ontevredenheid onder de bevolking, als gevolg van onbekwaamheid van de regerende politieke partijen om nationale problemen op te lossen.²⁴ Hierdoor ontstaat er ruimte voor een populistische leider om in te spelen op deze omstandigheden.²⁵ Het ontstaan van een populistische leider of partij kan gezien worden als

---

²¹ Mark Bovens en Anchrit Wille, *Diploma Democracy. On the Tensions between Meritocracy and Democracy*. ‘Verkenning’ for the NWO programme *Contested Democracies* (Utrecht/Leiden, 2009) 1-134, <https://dspace.library.uu.nl/handle/1874/236192>, aldaar 75-77, 85-86 en 100.

²² Mudde, ‘The Populist Radical Right’, 1175.

²³ Ernesto Laclau, *On Populist Reason* (Londen 2005) 73-77 en 117.

²⁴ Daphne Halikiopoulou en Sofia Vasilopoulou, ‘Support for the Far Right in the 2014 European Parliament Elections. A Comparative Perspective’, *The Political Quarterly* 85 (2014) 3, 285-288, aldaar 287.

²⁵ Albertazzi en McDonnell, *Twenty-First Century Populism*, 27-28.

een teken dat een bepaalde democratische samenleving disfunctioneert: ‘It is in this gap between what democracy is and the promises that it inevitably has to make to achieve legitimization that populism flourishes’²⁶.

Ook maken populistten gebruik van een bepaald soort discours. Het discours wordt gekenmerkt door een simpele en directe manier van redevoering en speelt in op het verenigen van het volk. Het zet zich af tegen de gevestigde orde, welke ervan wordt beschuldigd het volk alleen maar uit elkaar te drijven. Ook worden er vaak versimpelde oplossingen gegeven voor complexe problemen.²⁷ De vraag is echter van welk soort discours UKIP gebruik maakt, welke invulling UKIP in de specifieke Britse context heeft gegeven aan het concept ‘volk’, en hoe dit te verklaren is. Voordat er wordt ingegaan op de boodschap van UKIP, zal in het volgende hoofdstuk de ontwikkeling van UKIP worden behandeld gezien vanuit haar maatschappelijke en politieke context.

---

²⁶ Canovan, *Trust the People!*, 2-16, geciteerd in: Albertazzi en McDonnell, *Twenty-First Century Populism*, 218.

²⁷ Gifford, ‘The rise of post-imperial populism’, 10.

Hoofdstuk II.

Historische ontwikkeling van de Britse samenleving en politiek sinds de jaren zeventig

In dit hoofdstuk zal de historische ontwikkeling van de Britse samenleving en politiek sinds de jaren tachtig gereconstrueerd worden. De maatschappelijke en politieke context waarin de UKIP is ontstaan en zich verder heeft ontwikkeld wordt onder de loep genomen. De verhouding tussen het VK en de Europese Unie zal ook aan bod komen.

2.1 Culturele waardenverschuiving en verslechterde economische omstandigheden

Zoals in het voorgaande besproken is vormen economische ongemakken, sociaal-culturele dreigingen en politiek wantrouwen, in combinatie met het aanbod van toegankelijk politiek taalgebruik, de voornaamste drijfveren voor burgers om op rechts populistische partijen te stemmen. De behoefte aan rechts populistische partijen die gehoor geven aan bovenstaande problemen moet verder gezien worden tegen de achtergrond van bredere historische ontwikkelingen. De economische ongelijkheid sinds de jaren tachtig is het gevolg van sociaal-economische veranderingen als het gevolg van globalisering, digitalisering en de overgang van een industriële- naar een diensteneconomie.²⁸ Ook heeft de toenemende globalisering ervoor gezorgd dat nationale overheden steeds minder in staat zijn invloed uit te oefenen op nationaal beleid. Daarnaast is de politieke besluitvorming in Europese landen, als gevolg van Europese integratie, steeds meer van nationaal naar Europees niveau verschoven. Hiervoor voelen burgers zich vervreemd van de nationale politiek die gevoerd wordt. Het rechts populisme, waarbij de nadruk ligt op besluitvorming op nationaal niveau, is een reactie op deze ontwikkelingen.²⁹ Maar onder welke specifieke Britse maatschappelijke en politieke omstandigheden is UKIP opgericht en heeft de partij zich ontwikkeld?

Zoals kort aan bod is gekomen, is er vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw een waardenverschuiving op te merken in West-Europa. De oudere generatie die de economische crisis van de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog had meegemaakt, gaf prioriteit aan economische en fysieke veiligheid. De naoorlogse generatie groeide op onder meer stabiele en veilige omstandigheden, in een tijd van relatieve economische voorspoed en een

---

²⁸ Sarah Birch, 'Our new voters. Brexit, political mobilisation and the emerging electoral cleavage', *Juncture* 23 (2016) 2, 107-110.

²⁹ Harold Clarke e.a., 'Modelling the dynamics of support for a right-wing populist party. The case of UKIP', *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 26 (2016) 2, 1-20, aldaar 4-5.

opkomende welvaarsstaat, waardoor zij postmaterialistische waarden voorop stelde. Uit een enquête uit 1970 kwam naar voren dat een overduidelijke meerderheid van de Britse oudere generatie de prioriteit gaf aan materialistische waarden en de jongere generatie meer waarde hechtte aan postmaterialistische waarden. Volgens Inglehart is onzekerheid bevorderlijk voor xenofobe gevoelens en ontstaat er behoefte naar sterk en besluitvaardig leiderschap.³⁰

Daarnaast was de economische situatie in het VK aan het eind van de jaren zestig verslechterd als gevolg van het verlies van haar koloniën en een verhoogde lastendruk die de welvaartsstaat met zich meebracht. De problemen verergerden in de jaren zeventig door de oliecrisis. Het land verkeerde misschien wel in de slechtste economische situatie sinds de onmiddellijke nasleep van de Tweede Wereldoorlog; het VK kampte met een hoge werkloosheid en een hoge inflatie.³¹

2.2 Eurosepticisme

Het VK worstelde met het vorm geven van haar nationale identiteit als gevolg van een aantal ontwikkelingen die de maatschappelijke en politieke situatie in het VK hebben veranderd. De vraag wat er werd verstaan onder het Brits zijn, de Britse identiteit, stond ter discussie. Het VK sloot zich op 1 januari 1973 samen met Denemarken en Ierland aan bij de Europese Economische Gemeenschap (EEG). De EEG breidde zich hiermee uit van 6 naar 9 lidstaten. Met de toetreding tot de EEG hoopte het VK door middel van Europese integratie en een gemeenschappelijke markt het land weer te kunnen doen opbloeien. Of het Europese lidmaatschap daadwerkelijk een positieve bijdrage heeft geleverd aan de heropbouw en modernisering van de Britse natie, wordt echter betwist. Ook bestond er bij de Britten vanaf het begin af aan al twijfel over de toetreding tot de EEG.³²

Het eurosepticisme kan gezien worden als een directe reactie op de toetreding van het VK bij de EEG. Het VK maakte vanaf dat moment gebruik van het Europese gemeenschappelijk landbouwbeleid; boeren ontvingen exportsubsidies die betaald werden door importheffingen. Dit pakte voor het VK echter niet zo voordelig als voor de andere EEG-lidstaten. Het VK had zelf een relatief kleine landbouwsector en importeerde daarnaast veel levensmiddelen uit haar voormalige koloniën in het Gemenebest. Door de importheffingen in combinatie met de hoge inflatie werden levensmiddelen duurder voor de

---

³⁰ Ronald Inglehart, 'Globalization and Postmodern Values', *The Washington Quarterly* 23 (Washington 2000) 1, 215-228, aldaar 220-223.

³¹ Benjamin Grob-Fitzgibbon, *Continental Drift. Britain and Europe from the End of Empire to the Rise of Eurosepticism* (Cambridge 2016) 370.

³² Gifford, 'The rise of post-imperial populism', 8.

Britse bevolking en dit werd ook flink gemerkt.³³ Het Britse volk associeerde hierdoor de slechte economische omstandigheden met de toetreding tot de Europese gemeenschappelijke markt.³⁴ In 1975 organiseerde de pas gekozen eurosceptische Labourregering een referendum over de vraag of het VK lid zou blijven van de EEG. Een meerderheid van 67,2 procent stemde echter tegen de verwachting in voor het blijven in de EEG. Met de Tweede Wereldoorlog nog vers in het geheugen werd, ondanks de verslechterde economische omstandigheden, Europese samenwerking en het onderhouden van vreedzame relaties door veel mensen als cruciaal gezien voor de toekomst van het VK.³⁵

Naast de economische crisis die in de ogen van tegenstanders van de toetreding werd versterkt door het Britse lidmaatschap van de EEG, bracht het lidmaatschap ook constitutionele veranderingen met zich mee voor de Britse soevereiniteit. Volgens de Amerikaanse historicus Benjamin Grob-Fitzgibbon was er met de toetreding tot de EEG een nieuw tijdperk ingeluid en hiermee werd het einde van het Britse imperiale rijk van de 19^e eeuw nogmaals benadrukt. Er ontstond volgens hem een anti-Europees sentiment als uiting van een nostalgisch verlangen naar het verleden. Een verlangen om terug te keren naar de tijd van het Britse imperialisme als gevolg van angstgevoelens onder grote delen van de Britse bevolking om haar plek in de wereld kwijt te raken.³⁶

2.3 Multiculturalisme

In de periode na de Tweede Wereldoorlog was er sprake van grootschalige immigratiestromen: migranten uit Europa die gedwongen waren hun thuisland te verlaten als gevolg van oorlog, migrantenwerkers uit het zuiden van Europa en immigranten afkomstig uit het voormalig Britse Gemenebest. De toestroom van immigranten leidde zo nu en dan tot rassenrellen en vijandigheid jegens immigranten. De overheid reageerde hierop door aan de ene kant het immigratiebeleid beter te reguleren en aan de andere kant wetten aan te nemen met als doel rassendiscriminatie tegen te gaan en haar culturele diversiteit te behouden. Er

---

³³ James Walsh, 'Britain's 1975 Europe referendum. What was it like last time?', *The Guardian*, 25 februari 2016, <https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/25/britains-1975-europe-referendum-what-was-it-like-last-time> (6 maart 2017); Carla Joosten, 'Hoe de lastige Britten Europa binnenkwamen', 4 januari 2013, op: <http://www.isgeschiedenis.nl/archiefstukken/hoe-de-lastige-britten-europa-binnenkwamen/>, laatst bezocht 6 maart 2017.

³⁴ Grob-Fitzgibbon, *Continental Drift*, 371-372.

³⁵ Walsh, 'Britain's 1975 Europe referendum' (6 maart 2017); Joosten, 'Hoe de lastige Britten Europa binnenkwamen' (6 maart 2017).

³⁶ Grob-Fitzgibbon, *Continental Drift*, 468-470.

ontstond veel kritiek op het gevoerde multiculturele beleid omdat het multiculturalisme de verschillen tussen verschillende culturen, religies en etniciteiten zou negeren.

De New Labour regering van 1997-2010 herdefinieerde het multiculturele beleid en legde de focus op het bevorderen van de maatschappelijke cohesie binnen de Britse samenleving door middel van het creëren van gedeelde ervaringen en waarden tussen verschillende bevolkingsgroepen. Het beleid, gekenmerkt door een liberale ideologie, had echter een tegengestelde werking. Er ontstond alsnog verzet jegens het Britse multiculturalisme, voornamelijk vanuit de blanke, werkende bevolking, uit angst voor erosie van de traditionele Britse waarden en vanwege de veronderstelde bedreiging van immigranten en etnische- en religieuze minderheden.^{37 38} Sommigen meenden dat de oplossing gezocht moest worden in het afzien van een multicultureel beleid en de focus moest liggen op het bevorderen van de nationale identiteit.³⁹ Een argument dat de Britse journalist John O'Sullivan hiervoor aanhaalde in *The Telegraph* was dat 'the British establishment, from a blend of multiculturalism and Europeanism [has] drained all pride and meaning out of Britishness'.⁴⁰

Er ontstond een afgenomen vertrouwen in de legitimiteit van de regerende elites omdat de overheid er niet in was geslaagd de economische achteruitgang een halt toe te roepen en het land te moderniseren.⁴¹ Ook speelde de media en de emancipatie van burgers een rol, die de relatie tussen de (politieke) elite en de burgers aanzienlijk hebben veranderd. Burgers waren niet zo zeker meer van de competenties van de politieke elite en ondermijnden hiermee hun autoriteit. De opvattingen van politici werden steeds vaker betwist omdat de afstand tussen hen kleiner was geworden.⁴²

Hierdoor ontstond de behoefte naar het creëren van een 'ander' waartegen een 'nieuw' Verenigd Koninkrijk gherdefinieerd kon worden. Nationale bewegingen kwamen op en legitimeerden zich door zich af te zetten tegen Europa en legden de focus op een streven naar een onafhankelijk VK. Europa werd door eurosceptici gedefinieerd als de 'ander' en neergezet als een bedreiging voor de Britse natie. Het rechts euroscepticisme representeerde de Britse conservatieve en regressieve waarden maar maakte tegelijkertijd

---

³⁷ Steven Vertovec en Susanne Wessendorf, *The Multiculturalism Backlash. European discourses, policies and practices* (Londen 2010) 9, 51-57 en 64.

³⁸ Mary J. Hickman, Nicola Mai en Helen Crowley, *Migration and Social Cohesion in the UK* (Basingstoke 2012) 33-37.

³⁹ Vertovec en Wessendorf, *The Multiculturalism Backlash*, 8.

⁴⁰ John O'Sullivan, 'Social acid has burnt the heart of Britain', *The Telegraph*, 26 augustus 2007.

⁴¹ Gifford, 'The rise of post-imperial populism', 1 en 11.

⁴² Mudde, 'The Populist Zeitgeist', 556.

gebruik van populistische redevoering, dat als zeer modern en radicaal werd gezien. Inspelen op het euroscepticisme was een tactische manier om beroep te doen op de burger en voorbij te gaan aan de officiële instituties van het partijensysteem. Euroscepticisme wordt ook wel gezien als ‘the politics of opposition’.⁴³ Dit maakte het des te moeilijker voor de regerende elites om een effectief en stabiel Europees beleid op te kunnen stellen.⁴⁴

2.4 Oprichting UK Independence Party

Tegen deze achtergrond richtte Alan Sked in 1991 de Anti-Federalistische Liga op, die later in 1993 werd omgevormd tot de UK Independence Party. De voornaamste reden voor de oprichting was verzet tegen het Verdrag van Maastricht, waarover eerder dat jaar was onderhandeld. Het Verdrag van Maastricht trad in 1993 in werking en hiermee was de EEG officieel omgevormd tot de Europese Unie.⁴⁵ In de periode voorafgaand aan de nationale verkiezingen van 1992 deed de Liga er alles aan een dermate grote druk uit te oefenen op de Conservatieve partij dat de partij gedwongen zou worden een ‘hardere’ vorm van euroscepticisme toe te passen in haar partijprogramma. De Anti-Federalistische Liga behaalde echter weinig electoraal succes, en hun poging de publieke aandacht te trekken mislukte. De partij kwam tot het inzicht dat het noodzakelijk was haar koers en naam te veranderen en een serieuze electorale strategie te ontwikkelen. Zo werd op 3 september 1993 de Anti-Federalistische Liga omgevormd tot de UK Independence Party (UKIP). Volgens Abedi en Lundberg was er sprake van een tegenstrijdigheid binnen de interne organisatorische structuur van UKIP. Enerzijds hield UKIP zich vast aan haar ideaal als zijnde een ‘anti-political establishment’ partij, die zich afzet tegen de gevestigde politieke partijen. Anderzijds streefde UKIP ernaar electoraal succes te behalen tijdens de nationale verkiezingen, waarbij zij zich zou moeten opstellen als een potentiële partij van de overheid.⁴⁶ De ideologische grondslag van UKIP zat haar eigen electorale succes in de weg. Binnen de Britse politiek werd UKIP in de eerste tien jaar na haar oprichting dan ook weinig opgemerkt. Op de momenten dat dit wel het geval was, spraken de media op een minachtende manier over UKIP, en zetten zij de partij weg als amateuristisch.⁴⁷ Hier kwam verandering in

---

⁴³ Gifford, ‘The rise of post-imperial populism’, 5.

⁴⁴ Ibidem, 11-15.

⁴⁵ Marianne van Exel, ‘Verdrag van Maastricht’, 21 oktober 2011, op:

http://www.isgeschiedenis.nl/nieuws/verdrag_van_maastricht/, laatst bezocht 17 februari 2017.

⁴⁶ A. Abedi en T.C. Lundberg, ‘Doomed to failure? UKIP and the organisational challenges facing right-wing populist anti-political establishment parties’, *Parliamentary Affairs* 62 (2009) 1, 72-87, aldaar 75-76.

⁴⁷ Robert Ford en Matthew Goodwin, *Revolt on the Right. Explaining Support for the Radical Right in Britain* (Londen 2014) 2-3 en 21-22.

naarmate de publieke houding ten opzichte van het EU-lidmaatschap veranderde. Het toenemende euroscepticisme ging gepaard met een toenemende steun voor UKIP.⁴⁸

Tijdens de nationale parlementsverkiezingen van 2010 verloor de Labour Party, die sinds 1997 aan de macht was geweest, de verkiezingen en werden deze gewonnen door de Conservatieve Partij. De Conservatieven vormden samen met de Liberaal Democratische Partij de regeringscoalitie van 2010 tot 2015. UKIP speelde tactisch in op de veranderde politieke situatie en trok burgers aan die ontevreden waren over de toegenomen immigratiestromen, de verslechterde economie als gevolg van de economische recessie in 2007 en overheidsvoorzieningen zoals de National Health Service. De partij profiteerde van de omstandigheden, wat deels te danken was aan het feit dat de Liberaal Democraten, bekend als ‘catch-all’ partij, zich richtten op een breed partijprogramma met het doel op deze manier zoveel mogelijk kiezers voor zich te winnen. Daar waar bij de Liberaal Democratische partij een duidelijke ideologie ontbrak, had UKIP een duidelijke visie en bood de burgers een alternatief.⁴⁹

Wat betreft de steun voor UKIP is er een schijnbare tegenstelling waar te nemen: in de periode 2011 tot en met 2014 is er een toename te zien in het aantal stemmen voor UKIP, maar de partij behaalde tegelijkertijd weinig zetels in het Lagerhuis vanwege het Britse ‘first past the post’ verkiezingssysteem.⁵⁰ UKIP haalde een absolute meerderheid van stemmen tijdens de Europese Parlementsverkiezingen van 2014. Maar omdat de aanhangers van de UKIP niet regionaal geconcentreerd waren, verloor de partij wat betreft het aantal behaalde zetels.⁵¹ Ondanks dat UKIP op nationaal niveau weinig electoraal succes heeft bepaald, is de partij wel degelijk invloedrijk geweest.⁵² UKIP betwistte de politieke status quo en was in staat de publieke opinie te veranderen. De partij diende ook om de ontevredenheid van de burgers te laten blijken tegenover de politieke elite.⁵³ Het Brexit-referendum, waar een kleine meerderheid heeft gestemd voor het vertrek van het VK uit de EU, maakt duidelijk dat er wel degelijk publieke steun was voor dit onderwerp waar UKIP jarenlang campagne over heeft

---

⁴⁸ Clarke e.a., ‘Modelling the dynamics of support for a right-wing populist party’, 135.

⁴⁹ Ibidem, 5-6.

⁵⁰ Ibidem, 3-4.

⁵¹ Arjen van der Horst, ‘Britten houden eerste referendum in 40 jaar’, 5 mei 2011, op: <http://nos.nl/artikel/238130-britten-houden-eerste-referendum-in-40-jaar.html>, laatst bezocht 6 maart 2017.

⁵² Colin Copus e.a., ‘Minor Party and Independent Politics and the Mainstream. Fluctuating Fortunes but a Permanent Presence’, *Parliamentary Affairs* 62 (2008) 1, 4-18, aldaar 6-8.

⁵³ P. Lucardie, ‘Fragments from the pillars. Small parties in the Netherlands’ in: F. Mueller-Rommel en G. Pridham (red.), *Small Parties in Western Europe. Comparative and National Perspective* (Newbury Park 1991) 123, geciteerd in: Copus e.a., ‘Minor Party and Independent Politics and the Mainstream’, 8.

gevoerd. Zonder daadwerkelijk electoraal succes te behalen op nationaal niveau, is UKIP in staat geweest de publieke opinie met succes te beïnvloeden.

2.5 Brexit-referendum duidt op een kloof

In deze laatste sectie wordt de uitkomst van het Brexit-referendum nader bestudeerd om erachter te komen of er een relatie bestaat tussen sociaal-demografische kenmerken van kiezers en de keuze om vóór de Brexit te stemmen.

Voorafgaand aan het referendum, kwam uit de Britse nationale verkiezingen van 2015 naar voren dat bijna driekwart (73%) van de leeftijdscategorie 18-24 voorstander was van het behoud van het lidmaatschap van de EU. Hoe ouder de leeftijdscategorie, hoe minder aanhang voor behoud van het EU-lidmaatschap. Onder de vijftenzestig plussers stemde zelfs 60% vóór een vertrek uit de EU. Zowel de uitslag van de nationale verkiezingen als de uitslag van het Brexit-referendum duidt op een kloof tussen verschillende bevolkingsgroepen binnen de Britse samenleving. De bevolking is verdeelt in twee kampen die tegenover elkaar staan: het Brexit-kamp en het pro-Europa kamp. Het Brexit-referendum op 23 juni 2016 bevestigde daarmee de generatiekloof onder de Britse bevolking: de jongere generatie was eerder geneigd te stemmen vóór het behoud van het Verenigd Koninkrijk in de Europese Unie, en de oudere generatie tegen.⁵⁴

De uitkomst van het Brexit-referendum reflecteert niet alleen een kloof gebaseerd op generatieverschillen. De Britse bevolking is ook onder te verdelen in andere demografische factoren, zoals opleidingsniveau en sociale afkomst. Uit peilingen komt naar voren dat de opleidingskloof de grootste kloof is van allemaal: 75% van de kiezers met een universitaire achtergrond stemde voor het behoud van het EU-lidmaatschap, terwijl de verdeling onder degenen die weinig opleiding hadden genoten precies omgekeerd lag: 73% voor en 27% tegen vertrek uit de EU.⁵⁵ Er is dus een correlatie te zien tussen opleidingsniveau en stemkeuze: hoger opgeleiden zijn eerder geneigd zich te identificeren met Europa dan lager opgeleiden.⁵⁶

Ook is er naast het opleidingsniveau een geografische kloof te zien: het pro-Europa kamp was veelal regionaal geconcentreerd in Londen, Noord-Ierland en Schotland, tegenover het Brexit-kamp dat veelal geconcentreerd was in Wales en Engeland. Uit onderzoek komt

---

⁵⁴ Scott e.a., "Great Britain – 'It's who you know'", 54-55.

⁵⁵ David Runciman, 'Botsende wereldbeelden. Hoe opleidingsverschil de politiek split', *De Groene Amsterdammer*, 19 oktober 2016, <https://www.groene.nl/artikel/botsende-wereldbeelden> (8 maart 2017).

⁵⁶ Scott e.a., "Great Britain – 'It's who you know'", 59.

naar voren dat het platteland, kleine steden, achtergestelde gebieden, en gebieden die in een korte periode veel te maken hebben gekregen met een toestroom van immigranten, eerder geneigd waren te stemmen voor de Brexit.⁵⁷ De geografische kloof is te verklaren aan de hand van geografische ongelijkheid in welvaart en economische mogelijkheden als het gevolg van globalisering. Daarnaast heeft globalisering ook voor een grotere bewegingsvrijheid gezorgd waardoor burgers met een soortgelijke sociale achtergrond meer in staat zijn elkaar op te zoeken en zich regionaal te concentreren. Dit heeft zowel de geografische als opleidingskloof versterkt.⁵⁸

De uitkomst van het Brexit-referendum duidt op grote maatschappelijke veranderingen die zich de afgelopen decennia in de Britse samenleving hebben voorgedaan. De kloof reflecteert degenen die de dupe zijn geweest van sociaal-economische veranderingen als het gevolg van globalisering, digitalisering en de overgang naar een diensteneconomie. Ook reflecteert de kloof de culturele waarden die worden aangehangen door verschillende bevolkingsgroepen. Er is een onderscheid te maken tussen enerzijds de ‘liberaal democraten’ en anderzijds degenen die zich sterk maken voor meer traditionele, conservatieve waarden.⁵⁹ Ook wel gezegd de kloof tussen de ‘winnaars’ en de ‘verliezers’ van globalisering, die ervoor heeft gezorgd dat de twee kampen zich anders opstellen tegenover onderwerpen als Europese samenwerking en immigratie. Kortom, de zogenaamde ‘winnaars’ van globalisering steunen open grenzen, immigratie en internationale samenwerking, in tegenstelling tot de zogenaamde ‘verliezers’ van globalisering die zich hiertegen verzetten.⁶⁰

Ook kwam uit een enquête van Lord Ashcroft Polls, die op de dag van het Brexit-referendum werd gehouden, naar voren dat 81% van de 12.369 participanten van mening was dat multiculturalisme een bedreiging vormt voor de samenleving. Deze groep was voorstander van de Brexit. Daarnaast reflecteert de uitkomst van het Brexit-referendum de onderliggende culturele waarden van de Britse bevolking en de manier hoe zij aankijken tegen Europese integratie.⁶¹

---

⁵⁷ Ibidem, 59-63 en 74.

⁵⁸ Runciman, ‘Botsende wereldbeelden’ (8 maart 2017).

⁵⁹ Birch, ‘Our new voters’, 107-110.

⁶⁰ Sara B. Hobolt, ‘The Brexit vote. A divided nation, a divided continent’, *Journal of European Public Policy* 23 (2016) 9, 1259-1277, aldaar 1265.

⁶¹ Hobolt, ‘The Brexit vote’, 1264.

2.6 Deelconclusie

Het toenemende eurosceptische gedachtegoed onder de Britse bevolking kan als de grootste verklaring worden gezien voor steun voor de UK Independence Party (UKIP).

Het toenemende euroscepticisme is te verklaren aan de hand van gevoelde onzekerheden en angsten die heersten onder de Britse bevolking. Deze onzekerheid en angsten waren het gevolg van een aantal sociaal-economisch en culturele ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan in de Britse samenleving.

Het Britse multiculturele beleid vanaf de jaren zestig, ingesteld om mee om te gaan met grootschalige immigratie, heeft ervoor gezorgd dat bepaalde bevolkingsgroepen zich bedreigd voelden. Er ontstond behoefte naar een partij die gehoor zou geven aan de zorgen van deze bevolkingsgroepen. Burgers voelden zich ook steeds meer vervreemd van de nationale politiek die gevoerd werd als gevolg van toenemende globalisering en de toetreding van het VK tot de EU. De heersende onvrede over de zittende politieke partijen, heeft ervoor gezorgd dat UKIP als populistische partij een plek heeft kunnen krijgen binnen het Britse politieke systeem. De ontevredenheid over de politieke elite moet ook in het licht worden gezien van economische onzekerheid door de verslechterde economische omstandigheden. Dit versterkte het verlangen naar een partij die zou luisteren naar de zorgen van de burgers en haar belangen zou vertegenwoordigen.

Samengenomen, kenmerkte de aanhang van UKIP zich door vijandigheid tegen de EU, zorgen over immigratie, ontevredenheid over het functioneren van de huidige Britse politiek, en onvrede over de manier hoe de Conservatieve Partij en Labour zijn omgegaan met immigratie en de financiële crisis van 2008. Om een volwaardige verklaring te kunnen geven voor de toenemende populariteit van UKIP moet er echter ook de vraagzijde bestudeerd worden: boodschap en retoriek van UKIP.

In het volgende hoofdstuk wordt onderzocht in hoeverre de UKIP heeft ingespeeld op de gesuggereerde kloof die uit het Brexit-referendum naar voren is gekomen. Op welke Britse culturele waarden speelde de partij in? Speelde de UKIP in op de onderwerpen waar het Brexit-kamp veel waarde aan hechtte en speelde zij in op de angsten van immigratie en multiculturalisme?

Hoofdstuk III. Boodschap en retoriek van de UKIP

Zoals in het vorige hoofdstuk naar voren is gekomen heeft UKIP op nationaal niveau weinig electoraal succes behaald. Kijkend naar de verkiezingsuitslagen van de Europese Parlementsverkiezingen, is UKIP wel degelijk succesvol geweest en is er een stijgende lijn te zien in de steun voor UKIP.⁶² In 1994 was het aandeel van de UKIP nog maar 1%, 7% in 1999 en steeg naar 16,01% van de stemmen in 2004. In 2009 bleef het aandeel van UKIP vrijwel gelijk met een percentage van 16,09 van de stemmen. Tijdens de Europese-Parlementsverkiezingen van 2014 werd UKIP de grootste Britse partij met 26,77% van de stemmen. Dit leverde de partij 24 zetels in het Europees Parlement (EP) op.⁶³

Daar waar in het vorige hoofdstuk de ontwikkeling van UKIP is beschreven aan de hand van haar historische context, zal in dit hoofdstuk de boodschap en retoriek van de UKIP centraal staan om deze stijgende lijn in populariteit van UKIP in de periode 2004-2016 te verklaren. De volgende vragen komen in dit hoofdstuk aan bod: welke boodschap draagt UKIP uit, welk beeld creëert zij van ‘elite’, ‘volk’ en de EU en hoe positioneert de partij zich in het politieke spectrum? Ook wordt onderzocht in hoeverre er wordt ingespeeld op de gesuggereerde kloof om op deze manier meer kiezers voor zich te winnen. Appelleert de boodschap van de UKIP aan cultureel conservatieve waarden? Dit zal worden onderzocht aan de hand van manifesten van UKIP tijdens nationale- en EP-verkiezingen in de periode 2004-2016, gezien de populariteit van de UKIP tijdens deze periode het meest is gestegen. Ook zullen andere primaire bronnen worden bestudeerd, zoals speeches van en interviews met partijleiders en beeldmateriaal van UKIP, ter promotie van hun partij.

3.1 UKIP in haar beginjaren: 1993-2006

Alan Sked, de oprichter van UKIP, herkent weinig terug in de partij die oorspronkelijk door hem werd geleid. Dit komt naar voren in het volgende citaat: ‘My great regret is that the

---

⁶² Ruth Wodak, *The Politics of Fear. What Right-Wing Populist Discourses Mean* (Londen 2015) 35.

⁶³ ‘United Kingdom Elections to the European Parliament’, 9 juni 1994, op: <http://www.election.demon.co.uk/sum1994.html>, laatst bezocht 25 januari 2017; BBC, ‘European Election. United Kingdom Result’, 14 juni 2004, op: http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/vote2004/euro_uk/html/front.stm, laatst bezocht 25 januari 2017; European Parliament, ‘United Kingdom. Result by national party’, 7 juli 2009, op: <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/country-results-uk-2009.html>, laatst bezocht 25 januari 2017; ‘United Kingdom. Result by national party’, 28 mei 2014, op: <http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/country-results-uk-2014.html>, laatst bezocht 25 januari 2017.

party I founded has been captured by the radical Right and has gone all anti-intellectual. It's gone completely fruitcake.'⁶⁴, aldus Alan Sked. Het citaat van Sked geeft aan dat de partij zich heeft ontwikkeld door de jaren heen en een andere koers is gaan varen dan in haar beginjaren.

UKIP portretteerde zich sinds haar oprichting in 1993 als een 'common-sense' partij die de belangen van de 'gewone burgers' vertegenwoordigt. UKIP kwam op voor de belangen waar volgens UKIP geen aandacht aan werd besteed door de zittende politieke partijen, bestaande uit een 'onverantwoordelijke culturele, economische en politieke elite'.⁶⁵

Vanaf het begin af aan vormde de terugtrekking van het VK uit de EU het belangrijkste thema. UKIP werd gezien als een nichepartij binnen het Britse politieke partijensysteem die zich enkel richtte op verzet tegen verdere Europese integratie en immigratie.⁶⁶ Welk beeld heeft UKIP van de Europese Unie en waar komt dit vandaan? In de ogen van UKIP is het verbreken van de banden met de EU essentieel om de 'Engelse culturele integriteit, economische voorspoed en politieke soevereiniteit' te herstellen.⁶⁷ UKIP zet de EU vaak neer als een corrupte en elitaire organisatie.⁶⁸ De speech van Margaret Thatcher in 1988 in Brugge, waarin de EU wordt neergezet als zijnde een onderdrukking voor de Britse natie staat, vormt een belangrijk deel van de Eurosceptische traditie van UKIP.⁶⁹ Zij meent dat het verlies van zeggenschap aan de EU de Britse parlementaire soevereiniteit ondermijnt en streeft ernaar dit terug te draaien door de macht weer bij de nationale overheid te leggen.⁷⁰ Bovenstaande citaten duiden op een nationalistische retoriek, gericht op economische voorspoed en politieke zelfbeschikking die enkel te bewerkstelligen is door zich terug te trekken uit de EU.

In UKIP's campagne voor de EP-verkiezingen van 2004 werden Britten aangespoord om nee te zeggen tegen '[...] uncontrollable EU immigration, [...] to the European Union spending your money and [...] to this country being governed by Brussels. It really is time that the voice of the people was heard'.⁷¹ UKIP speelde in op het eurosceptische, opstandige

---

⁶⁴ Robert Watts, "Ukip's founder says the party has gone 'completely fruitcake'", *The Telegraph*, 26 mei 2013.

⁶⁵ Clarke e.a., 'Modelling the dynamics of support for a right-wing populist party', 138.

⁶⁶ Wodak, *The Politics of Fear*, 88.

⁶⁷ Clarke e.a., 'Modelling the dynamics of support for a right-wing populist party', 138.

⁶⁸ Abedi en Lundberg, 'Doomed to failure?', 74.

⁶⁹ Ford en Goodwin, *Revolt on the Right*, 21; Karine Tournier-Sol, 'Reworking the Eurosceptic and Conservative Traditions into a Populist Narrative. UKIP's Winning Formula?', *Journal of Common Market Studies* 53 (2015) 1, 140-156, aldaar 142.

⁷⁰ Abedi en Lundberg, 'Doomed to failure?', 75

⁷¹ Ben Walters, UKIP 2004 euro election broadcast, 16 januari 2004, op:

<https://www.youtube.com/watch?v=hrV3wCBhGMO> (2'57"-3'10), laatst bezocht 15 maart 2017.

en rechtse sentiment dat aanwezig was onder grote delen van haar aanhang.⁷² Volgens UKIP werd het tijd om de Britten hun vrijheid terug te geven om trots te zijn op het ‘Brits zijn’. Daarnaast werd er in de campagne met name aandacht besteed aan de gezondheidszorg, het onderwijs en pensioenen. UKIP omschreef de EU als een verspillend corrupt orgaan bestaande uit ongekozen bureaucraten die de Britten voor de gek houdt.⁷³ In het manifest van 2005 omschrijft UKIP de EU als ‘undemocratic, corrupt, and unreformable’.⁷⁴ UKIP kreeg de meeste stemmen uit gebieden waar voorheen de Conservatieve Partij erg populair was.⁷⁵ In de periode tussen 2004 en 2006 was UKIP onderhevig aan veel veranderingen wat betreft leiderschap en er bestond veel onenigheid binnen de partij over welke koers het zou moeten varen. In 2006 kwam hier echter verandering in.

3.2 Nigel Farage als partijleider: 2006-2009

Tot 2006, met Roger Knapmann als partijleider, stond UKIP voornamelijk bekend als een ‘single-issue’ partij die zich enkel richtte op de terugtrekking uit de EU en terugdringen van immigratie. In 2006 werd Nigel Farage verkozen tot nieuwe partijleider en streefde ernaar het beeld van een ‘single-issue’ partij te veranderen. Farage zou van UKIP een ‘[...] truly representative party’ maken door zich te richten op een breder scala aan onderwerpen: ‘We’re going to be a party fighting on a broad range of domestic policies and together if we’re united and disciplined we will become the real voice of opposition in British politics’⁷⁶, aldus Farage in 2006. Hij richtte zich dus op een breder partijprogramma: ‘lagere, versimpelde en proportionele belastingen, een terugkeer naar een selectief onderwijssysteem en het ontwikkelen van een eigen onafhankelijke handelspolitiek’.⁷⁷ Het voorstel van een proportioneel belastingsysteem duidt op een rechtse economische koers, waarbij burgers evenveel belasting betalen ongeacht de hoogte van het inkomen. Ook benadrukte UKIP de kosten die het EU-lidmaatschap met zich meebracht.⁷⁸ Het was een tactische zet om het

---

⁷² Wainer Lusoli en Janelle Ward, ‘Politics Makes Strange Bedfellows. The Internet and the 2004 European Parliament Election in Britain’, *The International Journal of Press/Politics* 10 (2005) 4, 71-97, aldaar 75.

⁷³ Ben Walters, UKIP 2004 euro election broadcast, 16 januari 2004, op: <https://www.youtube.com/watch?v=hrV3wCBhGMO>, laatst bezocht 15 maart 2017.

⁷⁴ Abedi en Lundberg, ‘Doomed to failure?’, 79.

⁷⁵ Richard Whitaker en Philip Lynch, Explaining support for the UK Independence Party at the 2009 European Parliament elections’ (Working paper Department of Politics and International Relations, Leicester 2011) 3.

⁷⁶ BBC, ‘Farage elected new UKIP leader’, 12 september 2016, op:

http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/5336126.stm, laatst bezocht 20 januari 2017.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Philip Lynch, Richard Whitaker en Gemma Loomes, ‘The UK Independence Party. Understanding a Niche Party’s Strategy, Candidates and Supporters’, *Parliamentary Affairs* 65 (2012) 4, 733-757, aldaar 734.

partijprogramma van UKIP uit te breiden, gezien uit peilingen bleek dat slechts 4% van de Britse bevolking het Europese lidmaatschap het belangrijkste politieke onderwerp vond. Immigratie werd echter wel als een belangrijke zorg gezien door de Britse bevolking.⁷⁹ UKIP kreeg in de periode tot 2009 de meeste stemmen uit gebieden grotendeels bestaande uit vijftien plussers, merendeel ongeschoold en zelfstandige ondernemers. De partij was populair in niet stedelijke gebieden in Zuid-Engeland, met name in plattelands- en kustgebieden.⁸⁰

De achterban van UKIP tijdens de EP-verkiezingen van 2009 was in te delen in twee groepen die om verschillende beweegredenen UKIP steunden. Aan de ene kant zien we dat burgers, die voorheen op de Conservatieve Partij stemden, zijn overgestapt op UKIP vanwege haar ‘harde’ eurosceptische opvattingen en anti-Europese retoriek.⁸¹ Daar waar de Conservatieve Partij vaak onverschillig en ambivalent tegenover de EU staat, neemt UKIP een stellige positie hierover in: zij is voorstander van een volledige terugtrekking uit de EU.⁸² Aan de andere kant zien we economisch en politiek ontevreden burgers die zich aangetrokken voelen tot UKIP vanwege haar anti-immigranten sentiment en het verzet tegen de politieke elite.⁸³

Tijdens de EP-verkiezingen van 2009 stond het streven naar volledig zeggenschap over nationale wetten, met name met betrekking tot immigratie, centraal. Zich terugtrekken uit de EU werd als de enige oplossing gezien om de immigratie terug te kunnen dringen. Farage betoogde ook voor een referendum over het Britse lidmaatschap in de EU ‘[...] so that we the people can decide our future, not our professional, political class.’⁸⁴ In dit citaat komt nogmaals naar voren dat UKIP opkomt voor ‘the people’, zonder dat expliciet wordt gemaakt welke groep van de bevolking hiermee wordt bedoeld. Ook verzet zij zich tegen de politieke elite.

Er werd een immigratieverbod van vijf jaar voorgesteld en een manier om het proces om illegale migranten uit het land te zetten te versnellen. Kenmerkend voor UKIP’s discours

---

⁷⁹ Ipsos MORI Social Research Institute, ‘P.A.M. 11 – Political Monitor’, <http://www.ipsos-mori.com/polls/2007/pdf/mpm070926.pdf>, in: Abedi en Lundberg, ‘Doomed to failure?’, 83-84.

⁸⁰ Whitaker en Lynch, Explaining support for the UK Independence Party, 3.

⁸¹ Clarke e.a., ‘Modelling the dynamics of support for a right-wing populist party’, 5.

⁸² Abedi en Lundberg, ‘Doomed to failure?’, 73.

⁸³ Robert Ford, Matthew J. Goodwin en David Cutts, ‘Strategic Eurosceptics and Polite Xenophobes. Support for the UK Independence Party (UKIP) in the 2009 European Parliament Elections’, *European Journal of Political Research* 51 (2012) 2, 1-43, aldaar 2.

⁸⁴ Voteleavemedia, UKIP European Election Broadcast 3 – 28th of May 2009, 28 mei 2009, op: <https://www.youtube.com/watch?v=5dsJIOjALI>, laatst bezocht op 15 maart 2017.

is de nadruk op de sociale en economische consequenties van de toenemende immigratie. Migranten een halt toeroepen zou namelijk betekenen dat er onder andere meer banen zouden vrijkomen voor de ‘Britse burger’.⁸⁵ Ondanks UKIP’s felle mening over het migratiebeleid, omschrijft Farage UKIP als een non-racistische partij: ‘Vote UKIP, vote for a non-racist political party, that genuinely wants to take back control over our own borders.’⁸⁶

3.3 Een stijgende lijn in populariteit

Vanaf 2010 steeg UKIP in populariteit; de partij trok een breder kiezerspubliek aan dan tot dan toe het geval was geweest. Niet alleen trok UKIP kiezers aan die voorheen aanhangers waren van de Conservatieve partij, ook steeg UKIP in populariteit in gebieden waar voorheen op Labour Party werd gestemd. Een breder deel van de Britse bevolking voelde zich aangetrokken tot het oprichtingsideaal van UKIP; gehoor geven aan de zorgen van de traditionele, werkende klasse, die met name betrekking hebben op immigratie en het EU-lidmaatschap. Volgens UKIP was de liberale, kosmopolitische elite er namelijk niet in geslaagd deze klasse te vertegenwoordigen.⁸⁷ In het manifest voor de nationale verkiezingen van 2010 meent UKIP dan ook dat ‘only UKIP represents the majority view’.⁸⁸ Ondanks dat de boodschap van UKIP bij een breder publiek aansloeg, was UKIP met name populair bij de oudere, lager geschoolde, blanke werkende klasse die zich het meest bekommerden om zaken als immigratie en de Europese Unie.⁸⁹

Ook streefde UKIP naar professionalisering van haar partij om zo een dominante plek binnen de Britse politiek te kunnen bemachtigen. Dit stond in strijd met haar ideologische ideaal, zijnde een ‘anti-political establishment (APE)’ partij. Om zich als partij verder te kunnen professionaliseren als politieke, zou zij minder verzet moeten tonen tegen de gevestigde politieke partijen en zich moeten opstellen als een serieuze politieke partij die in staat is het land te besturen.⁹⁰

Daarnaast vond UKIP dat er met de toenemende Europese integratie een inbreuk werd gemaakt op de Britse vrijheden: ‘By leaving the European Union Britain will regain three

---

⁸⁵ Votaleavemedia, UKIP European Election Broadcast 3 – 28th of May 2009, 28 mei 2009, op: <https://www.youtube.com/watch?v=5dsJIOjALI>, laatst bezocht op 15 maart 2017.

⁸⁶ UK Independence Party, ‘Campaign policies Euro elections 2009’, 8 mei 2009, op: http://www.politicsresources.net/area/uk/loc09/man/ukip_eu_campaign_policy.html, laatst bezocht op 24 maart 2017.

⁸⁷ Richard Hefferman e.a., *Developments in British Politics 10* (Londen 2016) 73.

⁸⁸ UK Independence Party, UKIP Manifesto: Empowering the People (2010) 1-16, aldaar 2.

⁸⁹ Richard Hefferman e.a., *Developments in British Politics 10*, 73.

⁹⁰ Tournier-Sol, ‘Reworking the Eurosceptic and Conservative Traditions into a Populist Narrative’, 152-153.

essential freedoms: freedom of actions, freedom of recourses and freedom of the people'.⁹¹ Hierin komt naar voren dat vrijheid als een belangrijke culturele waarde werd gezien. Naast een nationalistische retoriek, lijkt UKIP ook gebruik te maken van een libertaristische retoriek, waar burgerlijke vrijheden aan ten grondslag liggen. UKIP laat in haar manifest van 2010 zien dat de terugtrekking uit de EU een positieve invloed heeft op meerdere onderwerpen, namelijk migratie, misdaad, belastingen, werkloosheid, economie, pensioenen en overheidsvoorzieningen.⁹²

Ook komt in de volgende citaten duidelijk naar voren dat de UKIP inspeelde op de xenofobische gevoelens van de Britse bevolking en het beleid van de regerende partijen afkeurde: 'Multiculturalism has split our society. [...] [UKIP promises to end] active promotion of the doctrine of multiculturalism by local national government and all publicly funded bodies and promote one, common British culture'.⁹³ Op deze manier wakkerde UKIP de angst aan bij de Britse burger voor een groeiende diversiteit en de mogelijke economische en culturele gevolgen hiervan. Enigszins tegenstrijdig zette UKIP zich enerzijds af tegen het multiculturalisme en anderzijds zette de partij zich neer als een anti-racistische partij door te stellen dat de Britse overheid moest opkomen voor: 'all the people, regardless of their creed and colour'.⁹⁴ UKIP keert zich tegen het multiculturalisme en streeft ernaar de Britse identiteit en culturele waarden te herstellen door het bevorderen van '[...] a single British culture, embracing all races and religions'.⁹⁵ De partij werd voorheen immers sterk geassocieerd met een uiterst rechts karakter en streefde ernaar dit beeld te veranderen.⁹⁶ Of UKIP daadwerkelijk als een anti-racistische partij kan worden bestempeld, valt te betwisten. Zij lijkt zich alleen te presenteren als zodanig, zonder dat dit concreet wordt vertaald in haar partijprogramma.

Aan het einde van de regeringsperiode 2010-2015 was er weinig publiek vertrouwen in de coalitieregering wat betreft het terugdringen van immigratie. UKIP profiteerde van het dalende publieke vertrouwen en speelde daarop in door in haar partijprogramma sterk de nadruk te leggen op het onderwerp immigratie. Daarnaast verbond UKIP het onderwerp immigratie aan nationale kwesties. UKIP gaf de ongecontroleerde EU immigratie de schuld

---

⁹¹ UK Independence Party, UKIP Manifesto: Empowering the People (2010), 1-16, aldaar 3.

⁹² Ibidem, 2.

⁹³ Owen Jones, 'What does UKIP actually want? It might surprise you to know; Politics', *The Independent*, 17 december 2012.

⁹⁴ UK Independence Party, 'The only party standing up for (all) the British people', 2013, op: <http://www.ukipeastbourne.com/about/>, laatst bezocht 24 maart 2017.

⁹⁵ UK Independence Party, UKIP Manifesto: Empowering the People (2010) 1-16, aldaar 13.

⁹⁶ Tournier-Sol, 'Reworking the Eurosceptic and Conservative Traditions into a Populist Narrative', 146.

van de hoge kosten voor de Britse publieke voorzieningen, zoals scholing en National Health Service, en de hoge energierekeningen.⁹⁷ In de ogen van UKIP vormde immigratie een bedreiging voor de burgerlijke culturele waarden en de nationale identiteit.⁹⁸ Uit een peiling van 2015 bleek dat slechts 18% vond dat de Conservatieven in staat zouden zijn de immigratie terug te dringen, in vergelijking met 60% die meenden dat UKIP hierin in staat zou zijn.⁹⁹

Tegelijkertijd beweert UKIP in haar manifest van 2010 dat de terugtrekking uit de EU noodzakelijk is om de slechte economische omstandigheden in het VK, versterkt door de economische recessie, te veranderen. De groei van de Britse economie zou belemmerd worden door de hoge belastingen, overmatige regelgeving, groeiende lastendruk door de uitgebreide welvaartsstaat en het bureaucratische systeem van de EU.¹⁰⁰ UKIP presenteerde het VK als een grote mogendheid in de wereld die de hulp van de EU niet nodig heeft: “UKIP recognizes Britain as a global player with a global destiny and not a regional state within a ‘United States of Europe’”.¹⁰¹ Met dit citaat lijkt UKIP een poging te doen de Britse bevolking het vertrouwen te geven dat het VK ook economisch gezien beter af is zonder het EU-lidmaatschap.

3.4 Creëren van een beeld van een kloof

Uit speeches van Nigel Farage komen een aantal populistische kernmerken naar voren, waaronder het tegen elkaar opzetten van groepen en het creëren van een beeld van een kloof tussen ‘volk’ en ‘elite’.¹⁰² In een speech uit 2012 zet Farage de EU neer als onbetrouwbaar: ‘[...] in the past 40 years we’ve been fooled time and time again.’ Opmerkelijk is dat Farage een ‘ander’, ‘they’, creëert, waarmee wordt verwezen naar de Britse politieke leiders.¹⁰³ ‘They’ worden vaak negatief afgeschilderd en wordt door UKIP beschuldigd van gebeurtenissen die een negatieve impact hebben gehad op de Britse samenleving. Er wordt

---

⁹⁷ UK Independence Party, ‘Create an earthquake: UKIP Manifesto 2014’, 2014, op: <https://d3n8a8pro7vhmx.cloudfront.net/themes/5308a93901925b5b09000002/attachments/original/1398869254/EuroManifestoLaunch.pdf?1398869254>, laatst bezocht 24 maart 2017.

⁹⁸ Daphne Halikiopoulou en Sofia Vasilopoulou, ‘Towards a ‘civic’ narrative. British national identity and the transformation of the British National Party’, *The Political Quarterly* 81 (2010) 4, 583-592.

⁹⁹ James Dennison en Matthew Goodwin, ‘Immigration, Issue Ownership and the rise of UKIP’, *Parliamentary Affairs* 68 (2015) 1, 168-187, aldaar 179-180.

¹⁰⁰ UK Independence Party, UKIP Manifesto: Empowering the People (2010) 1-16, aldaar 3.

¹⁰¹ Ibidem, 10.

¹⁰² Clarke e.a., ‘Modelling the dynamics of support for a right-wing populist party’, 138.

¹⁰³ Nigel Farage, ‘We won’t get fooled again’, 10 juli 2012, op: http://www.ukipmeps.org/news_568_Farage-We-won%60t-get-fooled-again-PM.html, laatst bezocht 15 maart 2017.

bijvoorbeeld beweert dat ‘they’ verantwoordelijk zijn voor het Europese ‘disaster’: ‘they lied, they want, they promise us’.¹⁰⁴ Het wantrouwen jegens de EU komt wederom terug in UKIP’s manifest voor de EP-verkiezingen van 2014: ‘It’s time for the truth. A lot of lies have been told about the EU. We’re frequently told that we’ll lose 3 million jobs if we leave – a shameless lie.’

Een ander voorbeeld van Farage die groepen tegen elkaar opzet is tijdens een speech drie dagen voorafgaand aan het Brexit referendum op 20 juni 2016. Enerzijds het VK en anderzijds de EU: ‘They need us far more than we need them. [...]’ We don’t need to be part of this big, sclerotic bloc, run by unelected bureaucrats’.¹⁰⁵ Er wordt in het citaat een beeld gecreëerd van een kloof tussen ‘we’, de Britten, en ‘they’, de EU. Hiermee vergroot UKIP de gevoelde afstand tussen het VK en de EU. Het citaat benadrukt tevens het streven naar een soevereine natiestaat en zet de EU neer als een machtsblok die bestaat uit ongekozen bureaucraten.

Daarnaast wordt er in het volgende citaat een beeld gecreëerd van een kloof tussen aan de ene kant ‘elite’ en aan de andere kant ‘volk’. UKIP noemt de gevestigde politieke partijen inwisselbaar en positioneert zichzelf als een alternatief die gehoor geeft aan de belangen van de Britse bevolking: ‘You can’t put a cigarette between [the three main parties] on policy’¹⁰⁶, [which] [...] frankly look the same, sound the same and don’t offer any real policy differences’.¹⁰⁷ UKIP is een partij die haar eigen koers vaart en provocerende uitspraken doet over politieke partijen gevestigd in het Britse parlement. UKIP presenteert de leden van haar eigen partij niet als politici, maar als ‘people from all backgrounds who feel deeply what the majority of British people feel’.¹⁰⁸ Door zich op deze manier te presenteren, wil UKIP de ruimte tussen politiek en burgers kleiner maken en het makkelijker maken voor burgers zich te identificeren met UKIP.

Eveneens wordt in het volgende citaat de elite negatief neergezet en er wordt medelijden en empathie gewekt voor de ‘gewone burger’ in de samenleving:

---

¹⁰⁴ Francesco Pierini, ‘An example of British Euroscepticism and its expressive modalities. An analysis of Nigel Farage’s Speeches and Articles’ (Genova 2016), 275-285, aldaar 282.

¹⁰⁵ RobinHoodUKIP, We want our Country Back! Nigel Farage Brexit, 20 juni 2016, op: <https://www.youtube.com/watch?v=n2I56RZhsI4> (8’54”-8’58” en 9’14”-9’21), laatst bezocht 15 maart 2017.

¹⁰⁶ BBC News, ‘Nigel Farage: UKIP not just a protest vote’, 3 maart 2013, op: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-21647066>, laatst bezocht 26 maart 2017.

¹⁰⁷ Watts, “Ukip’s founder says the party has gone ‘completely fruitcake’”.

¹⁰⁸ Abedi en Lundberg, ‘Doomed to failure?’, 76.

They are the battlelines of this referendum: on the one hand we have the big banks, the multinational businesses and big politics; and on the other hand we have ordinary men and women, from all walks of life, all ages, all races, struggling small businesses, ordinary people, who's gotten rotten deal out of the modern corporate world and who recognize that just simply for the sake of corporate money than our political class have literally have given away our country. [...] We must tell this political class that we want our country back and we will make for all time in history our independency day.¹⁰⁹

In bovenstaand citaat lijkt UKIP eerder gebruik te maken van een links- dan rechts populistisch discours, waar een streven naar sociale gelijkheid aan ten grondslag ligt. Waar voorheen UKIP zich verzette tegen de politieke 'elite', worden de rijke economische lagen van de samenleving, zoals grote banken en multinationals, nu ook aangesproken. Dit staat in contrast met het radicaal rechts populisme waarmee UKIP vaak wordt geassocieerd. In bovenstaand citaat is ook geen anti-immigrantensentiment terug te vinden, maar lijkt UKIP op te komen voor alle burgers, ongeacht leeftijd en afkomst.

In de ogen van Farage is de elite de boosdoener die de welvaart van het VK in de weg staat. Farage legt in een interview zijn verantwoordelijkheid uit: 'My main role is to speak, talk and stand for the people'.¹¹⁰ Farage ziet zichzelf dus als iemand die naar de werkelijke wil van 'the people' luistert en dit vertaalt naar de politiek, zonder dat er een duidelijke definitie wordt gegeven van wie hiermee wordt bedoeld.

Ook lijkt Farage in een speech te refereren naar een nostalgisch verlangen terug te gaan naar de periode van een imperiaal Verenigd Koninkrijk: 'We want our country back. Don't you? [...] We believe in Britain, we believe Britain big enough, strong enough and good enough to run its own life. [...] We can stand on our own two feet. [...] Let's re-establish our lengths with the Commonwealth.' De verwijzing naar het herstellen van de handel met de 'Commonwealth', de voormalig Britse koloniën, geeft dit nogmaals aan.¹¹¹ UKIP speelt hier in op de economische onzekerheid en geeft het vertrouwen terug aan de Britse burger.

---

¹⁰⁹ RobinHoodUKIP, We want our Country Back! (13'16"-14'15").

¹¹⁰ Nathalie Brack, 'Euroseptics in the European Parliament. Exit or Voice?' *Journal of European Integration* 34 (2012) 2, 151-168, aldaar 158.

¹¹¹ RobinHoodUKIP, We want our Country Back! Nigel Farage Brexit, 20 juni 2016, op: <https://www.youtube.com/watch?v=n2156RZhsI4> (6'26"-6'33" en 9'41"-10'00"), laatst bezocht op 15 maart 2017.

Conclusie

In deze scriptie zijn zowel de maatschappelijke context waarin UKIP zich als politieke partij heeft ontwikkeld, als de boodschap en retoriek van UKIP in de periode 2004-2016 onderzocht. Uit de scriptie is naar voren gekomen dat UKIP tactisch inspeelde op angsten en onzekerheden van de Britse bevolking door gebruik te maken van een nationalistische- en populistische retoriek. Nu kan bestudeerd worden hoe het succes van de UKIP is te verklaren aan de hand van de ontwikkeling van haar boodschap en retoriek in de periode 2004-2016.

Kijkend naar de boodschap van de UKIP door de jaren heen, is er een aantal veranderingen waar te nemen. Er kan gezegd worden dat UKIP vanaf 2006 een andere koers is gaan varen dan in haar beginjaren. In de eerste jaren na de oprichting van de UKIP stond de partij nog in haar kinderschoenen en stond zij vooral bekend als een nichepartij dat zich enkel richtte op het terugdringen van immigratie en de terugtrekking uit de EU. Ondanks dat euroscepticisme een belangrijk onderdeel is gebleven van UKIP's politieke agenda, richtte UKIP zich vanaf 2006 op een breder scala aan onderwerpen met het doel een groter en gevarieerd kiezerspubliek aan te trekken. Het manifest van 2010 bestond uit een bescheiden overzicht van UKIP's belangrijkste onderwerpen. Dit in vergelijking met het manifest van 2015, waarin gedetailleerd stond beschreven op welke onderwerpen UKIP zich zou richten.

Ten tweede streefde UKIP vanaf 2009 het beeld van haar partij te veranderen. UKIP werd voornamelijk geassocieerd met een rechtse- en racistische partij, omdat de partij een aantal racistische elementen bevat, zoals haar felle anti-immigratiestandpunt. Vanaf 2009 lijkt UKIP dit beeld te willen veranderen door gebruik te maken van een links discours door zich in haar speeches tolerant uit te spreken over verschillende bevolkingsgroepen in de Britse samenleving. Ten derde lag er een andere focus op het onderwerp 'Europa' in de manifesten van 2010 en 2015. In 2010 benadrukte UKIP dat Europese integratie een inbreuk maakte op de Britse vrijheden. In 2015 lag de focus op de hoge kosten van de migratie, als gevolg van het EU-lidmaatschap.

Op welke onderwerpen en gevoelens speelde UKIP in? Uit het voorgaande is naar voren gekomen dat in de periode voorafgaand aan de EP-verkiezingen van 2014 er veel onvrede bestond over de coalitieregering van 2010-2015. Omdat de regering niet veel aandacht besteedde aan het onderwerp migratie, was dit een uitgelezen kans voor UKIP om het onderwerp migratie hoog op haar politieke agenda te zetten. UKIP speelde met name in op de angst voor migratie en de sociaal-economische consequenties die de toenemende

migratie met zich mee zou brengen voor de Britse bevolking. UKIP presenteerde zich als een alternatief voor ontevreden burgers, een politieke partij die wél naar de zorgen van de bevolking zou luisteren.

Ook wanneer er gekeken wordt naar de retoriek van UKIP door de jaren heen, zijn er een aantal ontwikkelingen op te merken. Welke beeld creëert UKIP van ‘elite’ en ‘volk’ en is er in de periode 2004-2016 een ontwikkeling waar te nemen? UKIP maakt gebruik van een populistische retoriek: zij zet groepen tegen elkaar op, creëert een beeld van een kloof tussen ‘elite’ en ‘volk’, en beweert dat zij als enige de ‘ware’ belangen van het volk zal vertegenwoordigen. Vanaf het begin af aan kwam UKIP op voor ‘the people’, zonder dat expliciet werd gemaakt welke groep van de bevolking hiermee werd bedoeld. Door de jaren heen werd duidelijker wie er met dit ‘volk’ wordt bedoeld, namelijk de gewone burger en de traditionele, werkende klasse. Vanaf 2013 voegt UKIP hieraan toe dat zij opkomt voor ‘all the people, regardless of their creed and colour’.¹¹² In 2016 spreekt zij ook kleine ondernemingen aan in haar toespraken. Welke invulling UKIP geeft aan de ‘elite’, wordt meer expliciet gemaakt en is aan weinig verandering onderhevig geweest door de jaren heen. UKIP zette zich af tegen de EU, welke werd omschreven als een ondemocratische, corrupte, bureaucratische en elitaire organisatie. Vanaf 2012 wordt de EU ook als onbetrouwbaar omschreven. Ook verzette UKIP zich tegen de regerende politieke partijen en later spreekt UKIP in 2016 ook de grote banken en multinationals aan.

Daarnaast lijkt UKIP gebruik te maken van een nationalistische retoriek, waar het streven naar economische welvaart en politieke soevereiniteit het uitgangspunt vormt. Volgens UKIP zit het EU-lidmaatschap deze economische welvaart en zelfbeschikking in de weg. Ook streeft UKIP ernaar om weer invulling en betekenis te geven aan de Britse nationale identiteit. Volgens UKIP belemmert immigratie de Britse culturele waarden en identiteit. UKIP lijkt veel waarde te hechten aan de libertaristische waarden democratie en vrijheid.

---

¹¹² UK Independence Party, ‘The only party standing up for (all) the British people’.

Literatuurlijst

Primaire bronnen

BBC, 'European Election. United Kingdom Result', 14 juni 2004, op:
http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/vote2004/euro_uk/html/front.stm, laatst bezocht 25 januari 2017.

BBC, 'Farage elected new UKIP leader', 12 september 2016, op:
http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/5336126.stm, laatst bezocht 20 januari 2016.

BBC, 'Nigel Farage: UKIP not just a protest vote', 3 maart 2013, op:
<http://www.bbc.com/news/uk-politics-21647066>, laatst bezocht 26 maart 2017.

Dartmouth, William, 'Out of the EU Into the World. The UK does not need to be in a political union in order to trade and other inconvenient truths', op:
http://d3n8a8pro7vhmx.cloudfront.net/ukipdev/pages/96/attachments/original/1396261328/E_Fd_doc_2.0.pdf?1396261328, laatst bezocht 13 januari 2017.

European Parliament, 'United Kingdom. Result by national party', 7 juli 2009, op:
<http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/country-results-uk-2009.html>, laatst bezocht 25 januari 2017.

Exel, van, Marianne, 'Verdrag van Maastricht', 21 oktober 2011, op:
http://www.isgeschiedenis.nl/nieuws/verdrag_van_maastricht/, laatst bezocht 17 februari 2017.

Farage, Nigel, 'We won't get fooled again', 10 juli 2012, op:
http://www.ukipmeps.org/news_568_Farage-We-won%60t-get-fooled-again-PM.html, laatst bezocht 15 maart 2017.

Horst, van der, Arjen, 'Britten houden eerste referendum in 40 jaar', 5 mei 2011, op:
<http://nos.nl/artikel/238130-britten-houden-eerste-referendum-in-40-jaar.html>, laatst bezocht 6 maart 2017.

Inglehart, Ronald en Pippa Norris, 'Trump, Brexit and the rise of Populism. Economic have-nots and cultural backlash', 29 juli 2016, op:

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2818659, laatst bezocht 9 januari 2017.

Jones, Owen, 'What does UKIP actually want? It might surprise you to know; Politics', *The Independent*, 17 december 2012.

Joosten, Carla, 'Hoe de lastige Britten Europa binnenkwamen', 4 januari 2013, op:

<http://www.isgeschiedenis.nl/archiefstukken/hoede-lastige-britten-europa-binnenkwamen/>, laatst bezocht 6 maart 2017.

Norris, Pippa, 'It's not just trump. Authoritarian populism is rising across the West. Here's why', 11 maart 2016, op: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/03/11/its-not-just-trump-authoritarian-populism-is-rising-across-the-west-heres-why/?utm_term=.aad81137d033, laatst bezocht 15 december 2016.

O'Sullivan, John, 'Social acid has burnt the heart of Britain', *The Telegraph*, 26 augustus 2007.

RobinHoodUKIP, 'We want our Country Back! Nigel Farage Brexit', 20 juni 2016, op:

<https://www.youtube.com/watch?v=n2156RZhsI4>, laatst bezocht 15 maart 2017.

Runciman, David, 'Botsende wereldbeelden. Hoe opleidingsverschil de politiek split', *De Groene Amsterdammer*, 19 oktober 2016.

Thomassen, Jacques, 'Populisme. Verrijking of bedreiging van de democratie?', 14 maart 2011, op: <https://www.knaw.nl/shared/resources/actueel/publicaties/pdf/populisme-verrijking-of-bedeiging-van-de-democratie>, laatst bezocht 14 maart 2017.

UK Independence Party, 'Campaign policies Euro elections 2009', 8 mei 2009, op:

http://www.politicsresources.net/area/uk/loc09/man/ukip_eu_campaign_policy.html, laatst bezocht 24 maart 2017.

UK Independence Party, 'UKIP Manifesto: Empowering the People', 2010, op:
<http://www.politicsresources.net/area/uk/ge10/man/parties/UKIPManifesto2010.pdf>, laatst bezocht 24 februari 2017.

UK Independence Party, 'The only party standing up for (all) the British people', 2013,
<http://www.ukipeastbourne.com/about/>, laatst bezocht 24 maart 2017.

UK Independence Party, 'Create an earthquake: UKIP Manifesto 2014', 2014,
<https://d3n8a8pro7vhm.cloudfront.net/themes/5308a93901925b5b09000002/attachments/original/1398869254/EuroManifestoLaunch.pdf?1398869254>, laatst bezocht 24 maart 2017.

'United Kingdom Elections to the European Parliament', 9 juni 1994, op:
<http://www.election.demon.co.uk/sum1994.html>, laatst bezocht 25 januari 2017.

'United Kingdom. Result by national party', 28 mei 2014,
<http://www.europarl.europa.eu/elections2014-results/en/country-results-uk-2014.html>, laatst bezocht 25 januari 2017.

Voteleavemedia, UKIP European Election Broadcast 3 – 28th of May 2009, 28 mei 2009, op:
<https://www.youtube.com/watch?v=5dsJIOIjALI>, laatst bezocht 15 maart 2017.

Walsh, James, 'Britain's 1975 Europe referendum. What was it like last time?', *The Guardian*, 25 februari 2016.

Walters, Ben, UKIP 2004 euro election broadcast, 16 januari 2004, op:
<https://www.youtube.com/watch?v=hrV3wCBhGMo>, laatst bezocht 15 maart 2017.

Watts, Robert, "Ukip's founder says the party has gone 'completely fruitcake'", *The Telegraph*, 26 mei 2013.

Secundaire literatuur

Wetenschappelijke artikelen

Abedi, A. en T.C. Lundberg, 'Doomed to failure? UKIP and the organisational challenges facing right-wing populist anti-political establishment parties', *Parliamentary Affairs* 62 (2009) 1, 72-87.

Abts, Koen en Stefan Rummens, 'Populism versus Democracy', *Political Studies* 55 (University of Leuven 2007).

Arditi, Benjamín, 'Populism as a Spectre of Democracy. A Response to Canovan', *Political Studies* 52 (2004) 125-143.

Betz, Hans-Georg, 'The New Politics of Resentment: Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe', *Comparative Politics* 25 (1993) 4, 413-427.

Birch, Sarah, 'Our new voters. Brexit, political mobilisation and the emerging electoral cleavage', *Juncture* 23 (2016) 2, 107-110.

Bovens, Mark en Anchrit Wille, *Diploma Democracy. On the Tensions between Meritocracy and Democracy. 'Verkenning' for the NWO programme Contested Democracies* (Utrecht/Leiden, 2009) PDF e-book.

Brack, Nathalie, 'Eurosceptics in the European Parliament. Exit or Voice?' *Journal of European Integration* 34 (2012) 2, 151-168.

Brug, van der, Wouter, Meindert Fennema en Jean Tillie, 'Anti-immigrant Parties in Europe. Ideological or Protest Vote?', *European Journal of Political Research* 37 (Amsterdam 2000) 1, 77-102.

Canovan, Maraget 'Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy', *Political Studies* 47 (1999) 1, 2-16.

Clarke, Harold, e.a., 'Modelling the dynamics of support for a right-wing populist party. The case of UKIP', *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 26 (2016) 2, 1-20.

Copus, Colin e.a., 'Minor Party and Independent Politics and the Mainstream. Fluctuating Fortunes but a Permanent Presence', *Parliamentary Affairs* 62 (2008) 1, 4-18.

Dennison, James en Matthew Goodwin, 'Immigration, Issue Ownership and the rise of UKIP', *Parliamentary Affairs* 68 (2015) 1, 168-187.

Ford, Robert, Matthew J. Goodwin en David Cutts, 'Strategic Eurosceptics and Polite Xenophobes. Support for the UK Independence Party (UKIP) in the 2009 European Parliament Elections', *European Journal of Political Research* 51 (2012) 2, 1-43.

Gifford, Chris, 'The rise of post-imperial populism. The case of right wing Euroscepticism in Britain', *European Journal of Political Research* 45 (2006) 5, 851-869.

Halikiopoulou, Daphne, en Sofia Vasilopoulou, 'Towards a 'civic' narrative. British national identity and the transformation of the British National Party', *The Political Quarterly* 81 (2010) 4, 583-592.

Halikiopoulou, Daphne, en Sofia Vasilopoulou, 'Support for the Far Right in the 2014 European Parliament Elections. A Comparative Perspective', *The Political Quarterly* 85 (2014) 3, 285-288.

Hobolt, Sara B., 'The Brexit vote. A divided nation, a divided continent', *Journal of European Public Policy* 23 (2016) 9, 1259-1277.

Inglehart, Ronald, 'Globalization and Postmodern Values', *The Washington Quarterly* 23 (Washington 2000) 1, 215-228.

Inglehart, Ronald F. en Wayne E. Baker, 'Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values' *American Sociological Review* 65 (Washington 2000) 1, 19-51.

Jones, Erik, 'Populism in Europe', *SAIS Review International Affairs* 27 (2007) 1, 37-47.

Keman, Hans en André Krouwel, *The Rise of a New Political Class? Emerging New Parties and the populist challenge in Western Europe* (Working Papers Political Science, Vrije Universiteit Amsterdam, 2006) 1-42.

Lange, de, S.L., 'New alliances. Why mainstream parties govern with radical right-wing populist parties', *Political Studies* 60 (2012) 899–918.

Lusoli, Wainer, en Janelle Ward, 'Politics Makes Strange Bedfellows. The Internet and the 2004 European Parliament Election in Britain', *The International Journal of Press/Politics* 10 (2005) 4, 71-97.

Lynch, Philip, Richard Whitaker en Gemma Loomes, 'The UK Independence Party. Understanding a Niche Party's Strategy, Candidates and Supporters', *Parliamentary Affairs* 65 (2012) 4, 733-757.

Lynch, Philip en Richard Whitaker, 'Rivalry on the right: The Conservatives, the UK Independence Party (UKIP) and the EU issue', *British Politics* 8 (2013) 3, 285-312.

Minkenberg, M. 'The Renewal of the Political Right: Between Modernity and Anti-modernity', *Government and Opposition* 35 (2000) 2, 170-188.

Mudde, Cas, 'The Populist Zeitgeist', *Government and Opposition* (Oxford 2004) 541-563.

Mudde, Cas, 'The Populist Radical Right. A Pathological Normalcy', *West-European Politics* 33 (London 2010) 6, 1167-1186.

Müller, Jan-Werner, 'Trump, Erdoğan, Farage: The attractions of populism for politicians, the dangers for democracy', *The Guardian*, 2 september 2016.

Pierini, Francesco, 'An example of British Euroscepticism and its expressive modalities. An analysis of Nigel Farage's Speeches and Articles' (Genova 2016), 275-285.

Scott, Ralph, e.a., 'It's who you know. Exploring the factors behind the UK's vote to leave the EU', *Demos* (Londen 2017) 53-118.

Taguieff, Pierre-André, 'Political Science Confronts Populism. From a Conceptual Mirage to a Real Problem', *Telos* 103 (1995) 9-43.

Tournier-Sol, Karine, 'Reworking the Eurosceptic and Conservative Traditions into a Populist Narrative. UKIP's Winning Formula?', *Journal of Common Market Studies* 53 (2015) 1, 140-156.

Whitaker, Richard en Philip Lynch, 'Explaining support for the UK Independence Party at the 2009 European Parliament elections' (Working paper Department of Politics and International Relations, Leicester 2011).

Boeken

Achterberg, Peter, *Considering Cultural Conflict: Class Politics and Cultural Politics in Western Societies* (Maastricht 2006).

Betz, Hans-Georg, *Radical Right-Wing Populism in Western Europe* (Basingstoke 1994).

Daniele Albertazzi en Duncan McDonnell, *Twenty-First Century Populism. The Spectre of Western European Democracy* (Basingstoke 2008)

Daniel, Mark, *Cranks and Gadflies: The Story of Ukip* (London 2005).

Ford, Robert en Matthew Goodwin, *Revolt on the Right. Explaining Support for the Radical Right in Britain* (Londen 2014).

Grob-Fitzgibbon, Benjamin, *Continental Drift. Britain and Europe from the End of Empire to the Rise of Euroscepticism* (Cambridge 2016).

Hefferman, Richard, e.a., *Developments in British Politics 10* (Londen 2016).

Hickman, Mary J., Nicola Mai en Helen Crowley, *Migration and Social Cohesion in the UK* (Basingstoke 2012).

Inglehart, Ronald, *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics* (Princeton 1977).

Laclau, Ernesto, *On Populist Reason* (Londen 2005).

Mény, Yves en Yves Surel, *Democracies and the Populist Challenge* (Basingstoke 2002).

Merkel, Peter H. en Leonard Weinberg (red.), *Right-Wing Extremism in the Twenty-First Century* (Londen 2003).

Mudde, Cas en Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism in Europe and the Americas. Treat or Corrective for Democracy?* (Cambridge 2012).

Panizza, Francisco, *Populism and the mirror of democracy* (Londen 2005).

Vertovec, Steven en Susanne Wessendorf, *The Multiculturalism Backlash. European discourses, policies and practices* (Londen 2010).

Wodak, Ruth, *The Politics of Fear. What Right-Wing Populist Discourses Mean* (Londen 2015) 35.

Bijlagen

1. Het aandeel van de stemmen voor populistische, autoritaire parlementaire partijen in 34 OECD landen.

